

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Ростикус Надії Петрівни

"Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів",

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми. Як унікальну особливість людської спільноти, діалог здавна вважали основою розвитку окремої особистості і суспільства в цілому – Сократ назвав його методом пошуку істини, пізнання правди; Г. Сковорода визначив діалог як процес засвоєння нових знань рівноправними учасниками спілкування. Різноманітні підходи до інтерпретації сутності діалогічних відносин відображено в дослідженнях із багатьох галузей наукових знань: філософії, соціології, культурології, психології, мовознавства, педагогіки та ін. Сучасна освіта розглядає діалог як рух від думки до способу поведінки людини у суспільстві, як оптимальний засіб реалізації внутрішнього потенціалу особистості, задоволення її інтелектуальних потреб. Діалогічне спілкування супроводжує співробітництво і співтворчість, навіть якщо погляди щодо вирішення суспільно важливих проблем різні. Саме тому педагогічна парадигма діалогу передбачає розвиток дитини від уміння слухати і розуміти співрозмовника до вміння спільно з ним шукати істину, реалізувати свій комунікативний задум – інформувати, переконувати, ділитися враженнями. "Запитай від серця – і дістанеш відповідь від серця", - казали мудреці. Отже, розвинене діалогічне мовлення характеризує духовно багату людину із високим рівнем мовленнєвої культури.

Вибір теми дисертації зумовлений насамперед системними зрушеннями в освітній галузі, відображеними у Законі України "Про освіту"; Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Державному стандарті

початкової освіти, у навчальній програмі з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (1 - 4 класи), у програмах Нової української школи.

Попри чималу кількість лінгводидактичних праць щодо різних аспектів діалогізації навчально-виховного процесу (докладно проаналізованих дисертанткою), засвідчимо відсутність ґрунтовного дослідження проблеми використання ситуаційних вправ як засобу формування діалогічного мовлення у сучасній початковій школі.

Експериментально підтверджено, що однією з причин недосконалості учнівського мовлення є відсутність системності, послідовності у процесі оволодіння діалогічним мовленням. Відповідно створення ефективної і науково виваженої системи вправ є своєчасним. З огляду на зазначене вище, актуальність дисертаційного дослідження Н. П. Ростікус не викликає сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Наукові положення, сформульовані дисертанткою, є теоретично обґрунтованими та експериментально підтвердженими. Коректно визначено мету та адекватні завдання, об'єкт і предмет дослідження; лінгводидактична модель формування діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ логічно побудована та науково вмотивована.

Теоретико-методичні засади дослідження забезпечено ретельним аналізом авторитетних джерел (280 найменувань) та застосуванням компетентнісного, комунікативного, особистісно орієнтовного, ситуаційного підходів до формування діалогічного мовлення учнів початкових класів. У роботі створено надійний понятійно-категоріальний апарат та використано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження.

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення. Зміст дисертації відображає послідовні кроки дослідниці, спрямовані на досягнення поставленої мети – "теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити ефективність системи ситуаційних вправ як засобу формування

діалогічного мовлення учнів початкових класів у процесі опрацювання лексико-граматичного матеріалу на уроках української мови".

Коло завдань, відповідних меті, вирішувалося на різних етапах дослідження, у чому переконують висновки до розділів, а також загальні висновки.

Виважена структура роботи свідчить про багатоплановість, ретельність та завершеність дослідження (вступ, три розділи, висновки, 280 використаних джерел, із-поміж яких 4 – іноземними мовами), про належний обсяг основного змісту дисертації – 182 сторінки. Окрім того, 14 таблиць, 20 рисунків та матеріали 11 додатків ілюструють теоретичні висновки, підтверджують ефективність експериментально-дослідного навчання за оригінальною системою ситуаційних вправ, а також переконують у дієвості запропонованої дослідницею лінгводидактичної моделі.

До здобутків рецензованої роботи віднесемо:

- Ретельне і конкретне обґрунтування базових понять дослідження - *діалог, діалогічне мовлення, діалогічна компетентність, ситуаційна вправа, система ситуаційних вправ, формування діалогічного мовлення учнів 1 – 4 класів (розділ 1).*
- Докладний аналіз підходів до формування діалогічного мовлення учнів початкових класів, особливості реалізації яких графічно представлено дисертанткою на рисунках 1.2.1 – 1.2.2 (підрозділ 1.2).
- Окреслення характерних ознак діалогічного мовлення та основних засобів формування діалогічної компетентності – навчально-методичного комплексу, технічних засобів, методичних посібників для вчителя, слова вчителя (підрозділ 1.2).
- Вивчення впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на розвиток діалогічного мовлення школярів (зокрема живе спілкування порівнюється з інформаційно-комунікаційними технологіями); з'ясування причин недостатнього рівня розвитку діалогічного мовлення учнів (підрозділ 1.2).

- Визначення психологічних засад досліджуваної проблеми (наведено класифікацію учнів залежно від особливостей їхнього сприйняття і типу характеру) - підрозділ 1.2.
- Аналіз чинних навчальних програм та рекомендованих МОН України підручників з української мови для учнів 1 – 4 класів (двох груп авторів) на основі компетентнісного підходу до структури навчальної книги (підрозділ 1.3).
- Виокремлення основних напрямів роботи над розвитком діалогічного мовлення учнів в освітньому процесі (підрозділ 1.3).

Беззаперечним внеском дисертантки в теорію і практику формування діалогічного мовлення учнів початкових класів вважаємо матеріали другого розділу роботи, на які варто звернути увагу і науковцям, і вчителям:

- Під кутом зору лінгвометодики та галузей сучасного мовознавства досліджено особливості розвитку діалогічного мовлення школярів (етапи процесу висловлення, функціонально-сміслові типи мовлення); окреслено умови забезпечення успішної комунікації на уроці рідної мови, а також такі вимоги до тематики діалогічних висловлювань, як урахування вікових особливостей і життєвого досвіду учнів (підрозділ 2.1).
- Охарактеризовано структуру системи роботи щодо застосування навчальних діалогічних ситуацій на уроках української мови в початкових класах: вибір предмета розмови, формування потреби спілкування, створення навчальної діалогічної ситуації спілкування (підрозділ 2.1).
- Визначено і проілюстровано періоди та етапи опанування діалогічного мовлення відповідно до етапів навчання в початкових класах і вивчення української мови (спостереження та відтворення діалогічних зразків за мотивами казок, підготовчі вправи до складання діалогу, складання власних діалогів) - підрозділ 2.2.
- Проаналізовано класифікації видів діалогів у початкових класах; запропоновано розрізнявати діалоги за ситуацією спілкування (прохання, вибачення, пропозиція, побажання, пояснення, розпитування); наведено

приклади мовленнєво-комунікативних завдань, зміст яких відповідає певному розділу з української мови. На етапі складання і розігрування власних діалогічних висловлень за сюжетним ситуаційним малюнком доречними є картки із ситуаційними вправами, наведені в роботі. Зазначимо, що рисунок 2.3.1 графічно відображає процес усвідомлення учнями складників ситуаційних діалогічних вправ (підрозділ 2.3). Цілком погоджуємося із висновком дисертантки про ефективність використання на уроках карток із ситуаційними завданнями для формування діалогічної компетентності школярів.

- Імпонує представлена на рисунку 2.4.1 класифікація ситуаційних вправ із метою розвитку в учнів діалогічного мовлення. Не викликає жодних сумнівів наукова новизна, доцільність та практична спрямованість авторської системи вправ, яку слід використовувати послідовно і систематично у процесі вивчення лексико-граматичного матеріалу (підрозділ 2.4, рисунок 2.4.4, додатки В, Г). Схвально, що структурні компоненти лінгводидактичної моделі формування діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ (рисунок 2.4.5) докладно прокоментовані дисертанткою та підтверджені результатами аналізу науково-методичних джерел і особистого спостереження уроків української мови.

Зміст третього розділу свідчить про значну експериментальну роботу дисертантки, спрямовану на впровадження розробленої системи ситуаційних вправ у практику освітнього процесу. До переваг роботи слід віднести те, що на різних етапах дослідження протягом чотирьох років до експерименту залучалися учні 1 - 4 класів восьми загальноосвітніх шкіл Львівської, Івано-Франківської, Сумської областей. Окрім того, у Львівському національному університеті імені Івана Франка до змісту курсу "Методика навчання української мови" введено тему "Методика роботи над змістом ситуаційних завдань і вправ" з метою підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку діалогічного мовлення школярів.

Для опрацювання результатів дослідження застосовано цілий спектр статистичних методів, що дозволило перевірити і науково обґрунтувати достовірність отриманих даних. Наведені порівняння показників за результатами експериментальної роботи свідчать про наявність вираженої позитивної динаміки сформованості діалогічної компетентності учнів 1 - 4 класів на констатувальному і контрольному етапах експерименту, що підтверджує ефективність запропонованої дисертанткою системи ситуаційних вправ із метою розвитку діалогічного мовлення.

Загальні висновки та висновки за розділами ґрунтуються на результатах проведеного дослідження та відображають зміст викладеного матеріалу.

Отже, можна констатувати, що визначені автором завдання успішно вирішені й відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

Відповідність змісту автореферату і основних положень дисертації.
Засвідчуємо, що зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження.

Апробація результатів роботи має широку географію – перш за все, це виступи на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конгресах, науково-практичних конференціях і семінарах. Також за результатами дослідження автором опубліковано 19 праць, з них: 4 статті у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК України (із них 1 публікація у виданні, внесеному до бази даних INDEX COPERNIKUS); 1 розділ колективної монографії, 4 – в інших наукових виданнях, 9 тез наукових конференцій.

Значущість результатів дослідження для науки і практики.
Практичне значення дослідження є суттєвим, оскільки завдяки експериментальній апробації авторської системи ситуаційних вправ рівень розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів зазнав позитивної динаміки. Цінними для вчителя початкових класів є матеріали додатків (вправи, призначені для систематичного і послідовного використання у 1 - 4 класах), які доповнюють і конкретизують основний зміст дисертації.

Теоретичні положення, експериментальні дані, висновки можуть бути використані науковцями-лінгводидактами, викладачами ЗВО для вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах Нової української школи; магістрантами, аспірантами у науково-дослідницькій роботі.

Дискусійні положення та критичні зауваження до дисертаційної роботи. Віддаючи належне високому теоретичному рівню дослідження Н. П. Ростікус та позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, окреслимо декілька дискусійних положень та рекомендацій до змісту роботи:

1. У запропонованій дослідницею лінгводидактичній моделі (рисунок 2.4.5) визначено очікуваний результат як "підвищення рівня сформованості діалогічної компетентності учнів початкових класів за допомогою системи ситуаційних вправ". На наш погляд, логічно було б сформулювати: "підвищення рівня сформованості діалогічної компетентності учнів початкових класів".
2. Характеризуючи понятійно-категоріальний апарат дослідження (підрозділ 1.1), дисертантка наводить дефініцію поняття *вправа* як метод навчання (С. 37). Доречно було б проаналізувати далі терміни *методи* і *прийоми навчання*, оскільки вони відображені в тексті роботи, а також є компонентами авторської моделі.
3. Набуття учнями початкових класів діалогічної компетентності передбачає врахування міжпредметних зв'язків, про які у роботі йдеться побіжно: вважаємо, що ця проблема могла б стати предметом подальших досліджень дисертантки.
4. Досліджуючи важливу лінгводидактичну проблему формування діалогічного мовлення учнів початкових класів, варто було б більше дослідити іноземних джерел з цієї тематики.
5. У роботі є окремі лексичні та правописні огріхи (сс. 45, 63, 111, 125, 227).

Висловлені вище зауваження не знижують загального позитивного враження від роботи.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ростікус Н. П. є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має теоретичне і прикладне значення, містить нові, раніше не захищені наукові положення. Обґрунтовані результати дослідження у сукупності розв'язують актуальну науково-прикладну проблему теорії та методики навчання української мови. Дисертаційна робота "Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів" відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07. 2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. 2015 р., а її автор – Ростікус Надія Петрівна - заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови Житомирського
державного університету імені Івана Франка

К.Я. Климова

Підпис Климової К. Я. засвідчую:

Проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
доктор педагогічних наук, професор

Н. А. Сейко